

ابن عربی، وارث انبیاء

ویلیام چیتیک

هوشمند دهقان

تهران، ۱۳۹۳

سرشناسه: چیتیک، ویلیام سی. ۱۹۴۳ - م. Chittick, William C.
عنوان و نام پدیدآور: ابن عربی، وارث انبیاء / ویلیام چیتیک،
مترجم: هوشمند دهقان

مشخصات نشر: تهران: پیام امروز، ۱۳۹۱

مشخصات ظاهری: ۲۱۶ صفحه

شابک: ۴ - ۶۱ - ۵۷۰۶ - ۹۶۴ - ۹۷۸

ISBN: 978 - 964 - 5706 - 61 - 4

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: عنوان اصلی: Ibn' Arabi: Heir to the Prophets, 2007.

یادداشت: نمایه

موضوع: ابن عربی، محمد بن علی، ۵۶۰ - ۶۳۸ ق.

موضوع: عارفان - قرن ۷ ق - سرگذشتنامه

شماره افزوده: دهقان، هوشمند، ۱۳۴۸ - مترجم

دوبندل شماره: ۱۳۹۱ ج ۲ الف / ۲ / BP ۲۷۹

دوبندل بی: ۸۹۳۴/۲۹۷

شماره کتابخانه ملی: ۲۷۹۰۲۴۶

تقریباً ۱۸۸۷

ابن عربی، وارث انبیاء

نویسنده: ویلیام چیتیک

مترجم: هوشمند دهقان

ناشر: پیام امروز

طرح جلد: ابراهیم حقیقی

چاپ اول: نوروز ۱۳۹۳

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی: باختر

چاپ و صحافی: معرفت

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

نشانی ناشر: تهران، خیابان لبافی نژاد، تقاطع فخررازی، شماره ۲۰۰، تلفن: ۶۶۴۹۱۸۸۷

شابک: ۴ - ۶۱ - ۵۷۰۶ - ۹۶۴ - ۹۷۸

فهرست مندرجات

۱۱	بیشگفتار مترجم
۱۷	فهرست
۲۳	مقدمه ابن عربی
۳۳	باب یکم: میراث محمّدی
۳۵	مباحث
۳۷	فتح الایمان
۳۹	خاتم محمّدی
۴۱	خواهش قرآن
۴۲	ادراک خدا
۴۴	معرفت نفس
۴۷	ارضی واسع خداوند
۴۸	وارث
۵۳	باب دوم: محبّان خداوند
۵۵	تخلّق به اسماء
۵۸	صورت الهی و انسانی
۵۹	محبّت غیر تامّ
۶۳	باب سوم: اصول الهی محبّت
۶۴	وجود
۶۶	محبوب معدوم
۶۹	اعیان
۷۲	پیدایش محبّت
۷۵	عرش محبّت
۷۷	محبّت انسانی
۷۸	سعادت
۸۱	فقر
۸۱	کمال
۸۵	باب چهارم: کیهان شناسی ذکر
۸۵	ذکر
۸۷	نبوت

فهرست مندرجات

۹۰	کتابِ نفس
۹۱	نفسِ رحمان
۹۵	معرفتِ اسماء
۹۶	جامعیت
۹۸	وصول به مرتبت حضرت آدم
۹۹	عبد کامل
۱۰۱	بسم الله
۱۰۳	باب پنجم: معارف و تحقیق
۱۰۴	معرفت
۱۰۶	نفع
۱۰۹	صورت الهی
۱۱۱	علم معتبر
۱۱۲	تقلید
۱۱۴	تحقیق
۱۱۶	تلبیسِ خلق
۱۱۸	اعطا کُلّ شیءِ حقّها
۱۲۰	حقوق خدا و انسان
۱۲۱	حقّ نفس
۱۲۵	باب ششم: زمان، مکان و عینیتِ معیارهای اخلاق
۱۲۵	روش‌شناسی تحقیق
۱۲۹	زمان و مکان
۱۳۰	مکان
۱۳۱	زمان
۱۳۲	ازلیّت
۱۳۴	تحول
۱۳۵	اخلاق
۱۳۷	گمشده عالم
۱۴۱	باب هفتم: البین (آنچه در "بین" است)
۱۴۲	حقیقت

فهرست مندرجات

۱۴۴	جهان بینی نبیت
۱۴۶	خدا تکوین
۱۴۸	نفس
۱۵۰	نفس نفیس
۱۵۱	مجاهدات
۱۵۳	خدایان تقدیر
۱۵۷	باب هشتم: علی خلیف برزخی
۱۶۰	خودآگاهی
۱۶۱	مرگ
۱۶۳	محبت
۱۶۷	باب نهم: هرمنوتیک رحمت
۱۶۸	تفسیر قرآن
۱۷۰	ظن خیر در باره خداوند
۱۷۳	رجعت به سوی حضرت رحمان
۱۷۵	رحمت وجود
۱۷۷	سبقت رحمت
۱۸۰	عبودیت ذاتی
۱۸۱	فطرت
۱۸۳	عذاب شیرین
۱۸۷	اختلاف مزاج
۱۸۹	تسلیم
۱۹۰	کتابنامه نویسنده
۱۹۱	منابع مورد استفاده مترجم
۱۹۳	نمایه (اصطلاحات، نامها و کتابها)

علائم اختصاری که در این کتاب به کار رفته است:

قرآن مجید

ب. فوائد مکيه، ابن عربی، ۴ جلدی، چاپ قاهره، ۱۹۱۱م

قص. فصوص الحکم، ابن عربی، تصحیح الف. عقیفی، بیروت: دارالکتب العربی، ۱۹۴۶م

د. دیوان ابن عربی، ابن عربی، میرزا محمد شیرازی، بدون تاریخ چاپ.

ذ. ذخائر الاعیان، ابن عربی، تصحیح م. عبدالرحمن الکردی، قاهره ۱۹۶۸م

ر. رسالة الشيخ الى الامام الرضا، رسائل ابن عربی، حیدرآباد - دکن: دائرة المعارف

العثمانية، ۱۹۴۸.

پیشگفتار مترجم

نیت مترجم و مؤلف اقامه این سطور، آن است که به رسم معهود بر این صفحه آغازین، خطوات سنگین مطالبی را عرضه و تقدیم دارد که حکم درآمدی بر مطالب نویسنده داشته باشد و معبری گردد که خواننده مشتاق از طریق آن به دنیای مصنف راه یابد.

ولی پیش از آن و در ابتدای این مطلب، مراتب را مغتنم شمرده و از کلام و عبارات خود نویسنده، مستفید می‌گردد؛ تا هم بر لطف کتاب بیافزاید و هم تناسب و سنجیت پیشگفتار و اصل گفتار که در حکم اس کتاب و هیکل آن است را مراعات نماید و محفوظ دارد.

لذا در این مقام به درج بخش آغازین از مدخل "ابن عربی" که در دائرة المعارف استانفورد منتشر گردیده و به قلم توانای ویلیام س. چیتیک، مؤلف کتاب حاضر، تألیف یافته است؛ مبادرت می‌نماید:

ابن عربی (۱۲۴۰-۱۱۶۵م) ممکن است به عنوان بزرگترین فیلسوف مسلمان دیده شود؛ مشروط بر آنکه فلسفه را در معنای موسّع و امروزی آن در نظر بگیریم و نه در معنای محدود آن که غایندگان ممتازش، ابن سینا و ملاصدرا به حساب می‌آیند. پژوهشگران غربی و نیز سنت متأخر اسلامی غالباً ابن عربی را به عنوان يك صوفی می‌شناسد؛ گرچه خود وی چنین ادعایی نداشته است و آثار وی نیز تمامی حوزه‌های علوم اسلامی، به ویژه، تفسیر قرآن، حدیث، فقه، اصول فقه، کلام، فلسفه و تصوف را شامل می‌گردد. برخلاف غزالی (که گستره

آثارش مشابه با او است) ابن عربی در مضامین معینی خود را محدود و گرفتار نمی‌نماید؛ بلکه بیشتر تمایل دارد تا علوم مختلف را در اثری موضوعی که حجم آن از یک یا دو ورق تا چند هزار صفحه بالغ می‌گردد؛ گرد هم آورد و درهم بیامیزد. در عین حال او از مباحثات متعالی اعراض نمی‌نماید و از اینکه مطلبی را در آثار مختلفش تکرار نماید؛ روی برنگی گرداند. متصوفه او را "شیخ اکبر" نامیده‌اند و این عنوان بدین مفهوم می‌باشد که هیچ‌کس دیگری قادر نبوده و نخواهد بود که با چنین جزئیات و ژرفایی مفاهیم هزارتوی منابع سنت اسلامی را بگشاید.

نوشته‌های شیخ اکبر، در فاصله یکصد سال پس از درگذشت او در جهان اسلام سرگسترش یافت؛ اما در مغرب‌زمین، آثار مزبور تا دوران معاصر، ناشناخته ماند. خاورشناسان متقدم به‌استثنای یک یا دو نفر، به‌سبب آنکه ابن عربی تأثیر محسوس در اروپا نداشت؛ توجه کمی به او مبذول داشتند. افزون‌براین، اثری که به "مویت و دشواری، سوء شهرت داشت؛ باعث گردید تا بدین بهانه که او به "صوفیانه یا بانه‌ایست است؛ به‌سادگی و بدون آنکه به خود زحمت خواندن نوشته‌هایش را بدهند؛ از وی عزل‌نظر نمایند. اما از هنگامی که کتاب‌های هانری کریم (۱۹۵۸) و ایزوتسو (۱۹۶۶) منتشر گردید؛ شیخ به‌عنوان اندیشمندی جامع‌الطراف و آفرین، به میزان بیشتری در جهان فلسفه مطرح گردید. مع‌الوصف هر دو آثار کریم و ایزوتسو توجه و تمرکز خود را بر اثر کوچک ابن عربی یعنی "فصوص الحکم" موقوف و محدود داشته‌اند. با اینکه "فصوص الحکم" برای مدتی طولانی کنون توجه محققان و تفسیر بود؛ مع‌الوصف تنها جزء کوچکی از آنچه را که شیخ در آثار حجیم خود "فتوحات مکیه" عرضه داشته بود؛ نمایان می‌ساخت. یکصد و پنجاه سال اخیر، نگاه محققین متوجه فتوحات شده است که در چاپ جهان ۱۵۰۰۰ صفحه بالغ می‌گردد؛ با این وجود تا کنون (۲۰۰۸م) کمتر از ده ده‌جلد آن به زبان‌های غربی ترجمه شده است و همین‌قدر هم به اندازه‌ای بسنده، شرح و تفسیر نشده است.

در این بین، برخی از محققان به همسویی میان ابن عربی و اشخاصی مثل اِکهارت و کوسانوس (سِلز ۱۹۹۴، شاه کاظمی ۲۰۰۶، سمیرنوف ۱۹۹۳) اشاره

نموده‌اند و سلاطین اظهار نموده‌اند که شیخ، گرایش‌هایی در علم فیزیک (یوسف ۲۰۰۷) و یا فلسفه مدرن (الموند ۲۰۰۴، کوتس ۲۰۰۲، دویسه ۲۰۰۷) را پیش‌بینی نموده است. اما جدی‌ترین تلاش‌ها در جهت تطبیق او با تاریخ فلسفه غرب، بر مفهوم "برزخ" در نظریه ابن‌عربی تأکید می‌نماید (چیتیک ۲۰۰۸) و مدعی است که این مقوله، راه‌حل مناسبی است برای مسئله تعریف امر تعین‌ناشدنی که شناخت‌شناسی را از دوران ارسطو تعقیب نموده و به رومانی و نومییدی فلاسفه مدرن همچون رورتی، رهنمون شده است. (بشیر ۲۰۰۴).

گروهی دیگر پژوهشگران، وی را با متفکرین شرقی، نظیر شانکارا، زوانگ زی و یونگ تطبیق نمودند. (شاه کاظمی ۲۰۰۶، ایزوتسو ۱۹۶۶ و ۱۹۷۷) و در این زمینه، پلنن بابت‌هایی برای محققان پیشامدرن در قرون ۱۸ و ۱۹، پوشیده بوسه‌های چین، مدرسه چینی‌زبان (هن کتاب) را تأسیس نمودند که وامدار میراث ابن‌عربی بود و جهان‌بینی اسلامی را در مصطلحات برجای مانده از مکاتب اوستوسوس عرضه می‌داشت. (موراتا ۲۰۰۸) و سرانجام آنکه مقولات اندیشه ابن‌عربی توسط طیف متنوعی از محققان هواداران او در نشریه انجمن محیی‌الدین ابن‌عربی Journal of the Muhyiddin Ibn 'Arabi Society که از ۱۹۸۳م آغاز به انتشار نمود است؛ به علاقمندان معاصر، معرفی می‌گردد.^۱

اما پروفسور ویلیام چیتیک (۱۹۴۳م) برای دوستداران آثار ابن‌عربی در ایران، نویسنده‌ای نام‌آشنا و چهره‌ای پُرآوازه است و به یقین مبین این سنت است که وی از زنده‌ترین ابن‌عربی‌پژوهان حال‌حاضر، به‌شمار می‌آید. او بیش از چهار سال از عمر خود را وقف تحصیل، مطالعه و تحقیق در زبان‌های فارسی و عربی و نیز عرفان و ادیان شرقی نموده است و در این ممر، مقالات و کتب فراوانی را

۱ - تا اینجا کلیه مطالب، برگرفته از توضیحاتی است که نویسنده کتاب در دائرةالمعارف استانفورد، ذیل مدخل "ابن‌عربی" مرقوم داشته‌اند:

در زمینه عرفان اسلامی و به‌ویژه آراء "ابن عربی" تدوین و تصنیف نموده است و کماکان نیز به کمال قوت بر این امر اهتمام دارد. خوشبختانه بعضی از آثار ارزنده وی به زبان شکرین فارسی نیز برگردانده شده است^۱ و کتاب حاضر نیز از جمله متأخرترین تألیفات نویسنده است که به فارسی، ترجمه و تقدیم می‌گردد. عنوان کتاب یعنی "ابن عربی، وارث انبیاء" برگرفته از یکی از القاب شایع‌ای است که ابن عربی به تلویح ابلغ از تصریح، برای خود مقرر داشته است^۲ و در کنار سایر مقولات چالش‌انگیز اندیشه او، اسباب مباحثات و مجادلات ففانی در میان متکلمین و اصحاب نظر گشته است. در این میان، ذکر نکته زیرم به نظر می‌رسد:

نویسنده در طی کتاب تنها به موضوع "وراثت"، بسنده نمی‌نماید و مواضع گوناگون دیگری از اندیشه ابن عربی را عرضه می‌دارد و گرچه مباحث مزبور از دقت و ظرافت محققان و آکادمیک برخوردار است؛ اما بالتسبیه به سایر آثار مصنف (تا آنجا که مترجم ادبی دارد) از زبان ساده‌تری برخوردار می‌باشد. مع‌الوصف در مواردی که لازم به تکرار می‌رسید؛ توضیحات و اشاراتی از سایر منابع (و به‌ویژه آثار دیگر) به عنوان پی‌نوشت، اضافه گردید تا علاوه بر آنکه عصای دست خوانندگان برجند و آسان شود؛ دالالت نیز میان این کتاب و تألیفات دیگر ویلیام چیتیک برقرار نگردد.

نکته دیگری که ذکرش ضروری می‌باشد؛ آنست که گرچه در بین تألیف پیش‌رو و دیگر مصنفات نویسنده که قبلاً به فارسی ترجمه شده است،

۱ - از جمله می‌توان به کتاب‌های زیر اشاره نمود: "در آمدی بر تصوف عرفان اسلامی"؛ "من و مولانا"؛ "راه عرفانی عشق"؛ "شرح سرفصل‌های فصوص‌الحکم"؛ "طریق عرفانی عشق"؛ "عوالم خیال"؛ ابن عربی و مسئله اختلاف ادیان.

۲ - چنانکه در مقدمه کتاب "فصوص‌الحکم" اظهار می‌دارد: "و لست بنبی رسو بکشی وارث لآخری حارث" (من نه پیغامبرم و نه فرستاده؛ اما وارث هستم و کشت‌کننده آخرت) "فصوص/ خواجوی/ ۵ و نیز بنگرید به: "فتوحات مکیه" ۲۲۳/۱ و "فتوحات" ۸۴/۳/ قیصری (متوفی ۱۳۵۰م/ ۷۵۱ ه. ق) نیز که از پیروان نامی مشرب ابن عربی است در مقدمه شرح خود بر کتاب "فصوص"، شیخ اکبر را "وارث انبیاء و مرسلین" می‌نامد. شرح قیصری بر فصوص‌الحکم/ خواجوی/ ۴

همپوشی^۱ و مشترکاتی موجود است؛ اما درجه این شباهات به اندازه‌ای نیست که تحقیق حاضر را بتوان اثری مکرر و یا حتی چکیده و خلاصه‌ای از تحقیقات پیشین نویسنده به حساب آورد. زیرا آنچه که تازگی و طراوت مطالب را به رغم وحدت عناوین و موضوعات تضمین و تأمین می‌نماید؛ آنست که شیخ اکبر، ولات عمده نظریه خود را به صورتی چندبُعدی و یا چندوجهی مطرح می‌نماید. این امتیاز به محقق، این امکان را می‌دهد که در هر نوبت از تحقیق که بدین بوسه قدم گذارد، از زاویه و افقی جدید به موضوعی واحد، بنگرد و وجهی متفاوت و دیدی بگشاید و با خود، طبقی از گل و رقی از معنا به ارمغان آورد. فی‌المثل، مبحث "نفس رحمان" را هم در این کتاب (فصل چهارم) و هم در کتاب "طریق یحیائی" از نویسنده، می‌توان ملاحظه نمود؛ یا موضوع "بهشت و دوزخ" علاوه بر آنچه در این مجموعه (فصل آخر، تحت عنوان: عذاب شیرین) ارائه می‌گردد در کتاب "عوالم خیال" نیز که هر دو از خامه ویلیام چیتیک قلمی گشته؛ موجود و به‌طور است؛ اما در هر دو مورد و نمونه ذکر شده، نحوه طرح بحث و ارائه مطلب، حتی جزئیات ذکر شده، غالباً متفاوت و اساساً جدید است.

اما پس از توضیح نکات لازمه و در خانۀ آنچه که ذمه مترجم باقی می‌ماند؛ قدردانی و حق‌شناسی از دوستانی است که برای او در این مسیر معاونت و یاری نموده‌اند؛ لذا پیش از همه و صمیمانه، سپاس خود را به نویسنده کتاب، دکتر ویلیام چیتیک تقدیم می‌دارد که مترجم را بر توفیق این کتاب، مأذون فرمود و در یک نوبت، در حینی که به شدت سرگرم اتمام یک اثر تأملات خویش بود و در خلال معدود فرصت‌هایی که داشت؛ مشکلات و سؤالاتی را به دقت پاسخ گفت و لغزش‌های موجود را در همان حیطه ممکن، تعدیل و تحدید نمود.

پس از ایشان مترجم خود را مدیون تشویق و همراهی دوست مهربان و شفیق، جناب آقای بهنام کیانی می‌داند که هم در تهیه منابع مورد نیاز و هم در انتشار کتاب، مساعدت شایانی فرمود.

به‌علاوه وظیفه او است که از انتشارات "پیام امروز" و به‌ویژه جناب آقای محمدعلی مرادی که از انتشار این مجموعه، به گرمی استقبال فرمودند؛ تقدیر نماید و مراتب امتنان خود را تقدیم دارد.

و این قلم، هرگز فراموش نخواهد نمود که از دوست عزیز و فاضلی که بر خواننده کلمه به کلمه رونوشت این اوراق، اهتمام نموده و خطاها و اشتباهات انسانی را در نهایت خضوع بر مترجم آشکار و گوشزد فرمود؛ سپاسگزار است.

امید است که این مجموعه، مورد توجه و مقبول طبع و ذائقه هموطنان شریف، واقع شود؛ "آری بخشد و بر بینایی بیفزاید". اگر چنین شود؛ مترجم، مُراد خود را برآورده و مسرت خویش را حاصل خواهد دید.

زمستان، ۱۳۹۰

هوشمند دهقان